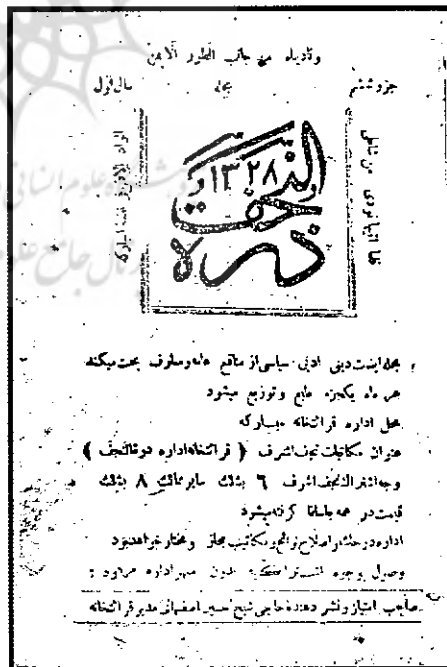

آشنایی اجمالی با اهمّ جراید فارسی افغانستان، قفقاز، آسیای میانه و عراق

♦ مجتبی شکاری

مجله‌ها، روزنامه‌ها و گاهنامه‌هایی که به زبان فارسی در طول سالیان گذشته در کشورهای مجاور ایران مانند تاجیکستان، افغانستان، قفقاز، بین‌النهرین (عراق) و . . . منتشر می‌شده است قطعاً بیش از آن

است که بتوانیم در این نوشتار به شناسایی و معرفی جامع هر یک از آن‌ها پردازیم، آن‌هم بعد از گذشت حدود دویست سال از آغاز کار این جراید. بنابراین، در این جا به معرفی حداقل ممکن بسنده نموده ایم و در معرفی این مقدار نیز فقط به معرفی اجمالی و صوری این جراید پرداخته ایم و از گزارش محتوا صرف نظر شده است. روی این اصل امیدواریم که مقاله حاضر در گشودن راه تحقیق جدی و اساسی بر روی علاقمندان در کنار دیگر نوشته‌ها و آثاری که در این باب از دیگران تاکنون نشر یافته است مفید واقع شود انشاء الله.

از مجلات
فارسی عصر
مشروطیت
به صاحب
امتیازی
حاجی
شیخ حسین
اصفه‌ای
و مدیریت
حاجی
محمملین
حاجی حسین

آئینه عرفان

ماهنامه علمی و ادبی بود که دو سال بعد از تعطیلی مجله معرفت توسط وزارت معارف افغانستان یعنی در خرداد ماه سال ۱۳۰۳ ش به زبان فارسی در کابل آغاز به انتشار نمود. مدیر مسئول آن هاشم و به دارالتألیف وزارت معارف بستگی داشت. این مجله موضوع خود را بحث از «مساعی علمی و انکشافات مدنی» بیان کرده است. همچنین مرام و مشی خود را تاریخی، علمی، ادبی، اجتماعی، اخلاقی و تربیوی معرفی کرده است. دوره اول آئینه عرفان تا اردی بهشت ۱۳۰۴ ش ادامه داشت، سپس متوقف گردید ولی در ماه‌های خرداد، تیر و مرداد همان سال سه شماره چاپ شد و تا فروردین ۱۳۱۰ ش باز هم متوقف گردید که در این سال مجدداً با کیفیت بهتر شروع به انتشار نمود. برخی از شماره‌های آن در ۴۸ صفحه بود، برخی دیگر در ۲۴ صفحه. بخش ترجمه آن محسوس و قوی است. این مجله در سال ۱۳۲۹ ش به «عرفان» تغییر نام داد. قطع آن نیز مانند معرفت معارف حبیبی (۲۰×۱۵) سانی متر است.

آذربایجان

نشریه‌ای به زبان‌های فارسی و ترکی که ارگان فرقه دموکرات آذربایجان و حزب توده ایران بوده و در زمان سلطه آنان بر شهرهای آذربایجان، در تبریز منتشر شده (سال‌های ۱۲ - ۱۳۲۰ ش)، ولی بعد از شکست و فرار آنان به قلمرو شوروی از سال ۱۳۲۶ ش به بعد با همین نام در باکو انتشارش ادامه یافته. این نشریه در زبان ترکی تا اوایل دهه هفتاد شمسی همچنان انتشار یافته است.

آذربایجان جزء لاینفک ایران

دو هفته نامه سیاسی و اجتماعی دو زبانه که به فارسی و ترکی در باکو منتشر شده است. ارگان حزب دموکرات ایران، شاخه باکو (وابسته به شیخ محمد خیابانی) بوده و سردبیری آن را علی قلی زاده بر عهده داشته است.

این نشریه در باکو و قفقاز در مدت کوتاهی تأثیری عمیق بر جای گذاشت و نام آن نیز در مقابل شعارهای افراطی پان ترکیست حزب مساوات، انتخاب شده بود. شماره نخست این نشریه در ماه ربیع الاول ۱۳۳۶ ق انتشار یافته است.

اتحاد مشرقی

نخستین نشریه افغانستان به زبان فارسی است که گاهی اشعاری به زبان پشتو نیز در آن منتشر

می‌شد. این نشریه در تاریخ سوم اسفند ماه سال ۱۲۹۸ هـ. ش با مدیر مسئولی برهان الدین کشکی در شهر جلال آباد آغاز به انتشار نمود. این نشریه یک روزنامه محلی دولتی محسوب می‌شد و محصول تصمیم انجمنی بود که پس از استقلال افغانستان از استعمار انگلیسی‌ها برای ایجاد اتحاد در میان قبایل مشرقی افغانستان از استعمار انگلیسی‌ها به جلال آباد مرکز استان ننگرهار رفته بودند. اتحاد مشرقی که ۱۵ روز یک بار منتشر می‌شد در زمان حبیب الله بچه سقا مدت کوتاهی تعطیل شد، ولی در سال ۱۳۰۸ ش. مجدداً به صورت هفته‌ای منتشر گردید. این نشریه فارسی تا سال ۱۳۳۶ ش همچنان منتشر می‌شد که پس از آن جای خود را به نشریه پشتو زبان به نام «ننگرهار» داد که عمر چندانی نداشت.

ارشاد

به دبیری احمد آقا یف قره داغی (احمد آقا اوغلو بعدی) به زبان ترکی در باکو منتشر می‌شده است. حمایت مالی شخصی به نام «عیسی شو بگلی» پشت سر این روزنامه بوده که از شوال ۱۳۲۳ ق تا جمادی الاول ۱۳۲۶ ق به صورت یک روز در میان نشر یافته است.

روزنامه ارشاد یک ضمیمه فارسی به صورت هفتگی نیز داشته است که سردبیری آن بر عهده ادیب معروف ایران «میرزا صادق خان ادیب الممالک فراهانی» بوده و از اواسط ذی‌قعدة ۱۳۲۳ ق تا اواخر ماه صفر ۱۳۲۴ ق مجموعاً

انظر

خامنه‌ای کرام و شیرکین مقام را سبوی در دین (در تالیف) تاکنون بحسب قانون مجازات تعرض بانور سبیه و واقع می‌باشد ولی بواسطه تقصیر مدرسون قانونی تعرض سبایات و تکارش واقع و اخیراً خارج از دایره محاکم اعلامه نامه ایران خواهد بود در وقت برویت اشخاص باقی نماند در اوله کابیت

اعلان

(مجموع مشترکین عظام اندیشد)

از جز اول (قری) و یک جزو آخر بلاعنوان مطبوع در هجدهم صفر ۱۳۲۸ قاجرو پنجم (دوره کتب) و مداران در کتب از صاحبان اشراک فرسیده و تکمیل ما در عمل خود بواسطه از اداره اهلانید و حسن الامکان هوزان خصوصاً در کتب اهل و جهان هوزان (قرائت) اوله مجله کتب (اکتاف) می‌باشد

مدیر مسئول حاج محمد حسن حسین

(تحت تصرف) دوره اوله جیل المین مطبع کرید

نمونه‌ای از صفحات داخلی دره‌التحف

در ۱۳ شماره انتشار یافته است.

ارشاد النسوان

نخستین روزنامه است که به سال ۱۲۹۹ ش به زبان فارسی در کابل ویژه زنان منتشر شده است. مدیر مسئول آن خانم «اسمارسمیه» معروف به «بی بی عربی» بود که با نام مستعار «ا.ر.» در روزنامه امضاء می‌کرد. وی همسر محمود طرزی روزنامه نگار مشهور افغانی است. برخی از شماره‌های روزنامه ارشاد النسوان تا شماره ۱۳ سال اول آن در آرشیو دانشگاه کابل موجود می‌باشد.

اتفاق اسلام

روزنامه اتفاق اسلام نشریه دولتی منتشر شده در شهر هرات به زبان فارسی است که نخستین شماره آن در سال ۱۲۹۹ ش (شهریور ماه) با مدیریت عبدالله قانع هر وی منتشر شده و بعدها عبدالکریم احراری مدیر مسئول آن گردید، ولی پس از مدتی او نیز این مسئولیت را به مدیر معارف هرات صلاح الدین سلجوقی واگذار نمود. سلجوقی نام این روزنامه را به «فریاد» تبدیل نمود. در سال ۱۳۰۸ ش هم زمان با انتشار شماره ۱۸ از سال نهم غلام سرور جويا مدیر مسئول آن گردید و دوباره نام آن را به «اتفاق اسلام» برگردانید. در سال ۱۳۱۰ ش مجدداً عبدالله قانع مدیر آن شد ولی پس از مدتی جای خود را به ترتیب به صدیقی و محمد هاشم میوند وال (پردیس) داد که در سال ۱۳۲۲ ش آن را از حالت انتشار هفتگی به انتشار روزانه تبدیل نمود.

هفته نامه اصلاح

نام دو هفته نامه جداگانه است که به زبان فارسی در افغانستان ابتدا در شهر قطن به سال ۱۳۰۱ ش و سپس به سال ۱۳۰۸ ش در ولایت پکتیای افغانستان منتشر شده اند. اصلاح قطن با مدیریت و سردبیری محمد بشیر و اصلاح پکتیا با مدیریت و سردبیری محمد نوروز منتشر شده است.

العلم

روزنامه و یا هفته نامه العلم در سال ۱۳۲۸ هـ. ق در نجف تأسیس شد و به صورت هفتگی به چاپ می رسید. طبق گفته رایینو «مقالات این روزنامه مشتمل بر مطالبی علیه اشخاص سرشناس بوده و انتشار آن تا زمان او — رایینو — ادامه داشته است، یعنی سال ۱۳۳۹ هـ. ق.

الغازی

یک هفته نامه محلی در افغانستان که به زبان فارسی در «خوست پکتیا» یا ولایت جنوبی منتشر می شد.

این مجله فارسی که به طور خلاصه «غازی» نیز نامیده می شود با مدیر مسئولی و سردبیری شخصی به نام «عبدالله» در مهر ماه (میزان) سال ۱۳۰۰ ش آغاز به انتشار نمود. این مجله روزهای چهارشنبه هر هفته به خط غلام محمد کاتب در چاپخانه الغازی خوست به چاپ می رسید. هر صفحه آن سه ستون داشته و مرام و مشی ضد انگلیسی داشته است. غازی به معنای «مجاهد» است و گویا نام مجله اشاره به امان الله خان پادشاه وقت افغانستان دارد که او را مجاهد معرفی می کند. طبق گفته مؤلف کتاب سیر ژورنالیسم در افغانستان این مجله از

سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۷ ش منتشر شده است.

الغری

این مجله در عصر انقلاب مشروطه ایران توسط جمعی از روحانیون مشروطه خواه و ایرانی عراق بنیادگذاری شد. مدیر و سردبیر آن «آقا محمد محلاتی» فرزند شیخ اسماعیل محلاتی بود که از شاگردان برجسته آخوند خراسانی و نویسنده کتاب «اللثالی المربوطه فی وجوب المشروطه» بود و افراد برجسته ای همچون شیخ آقا بزرگ تهرانی، شیخ اسماعیل محلاتی، شریعت اصفهانی و آیت الله زاده آقا میرزا مهدی خراسانی با آن همفکری و همکاری داشتند. و هدف آن حمایت از تفاهم دین و تمدن و علم و ایمان و انقلاب مشروطه ایران بود. این مجله هفتگی در سال ۱۲۳۸ هـ. ق پس از انتشار دو شماره توسط دولت عثمانی توقیف ولی در دادگاه تبرئه شد، بنابراین اجازه انتشار یافت ولی به خاطر نامأنوس بودن نام آن، نام «نزه النجف» را برای آن انتخاب نمودند که با همان اهداف و خط مشی انتشار پیدا کرد.

افغان

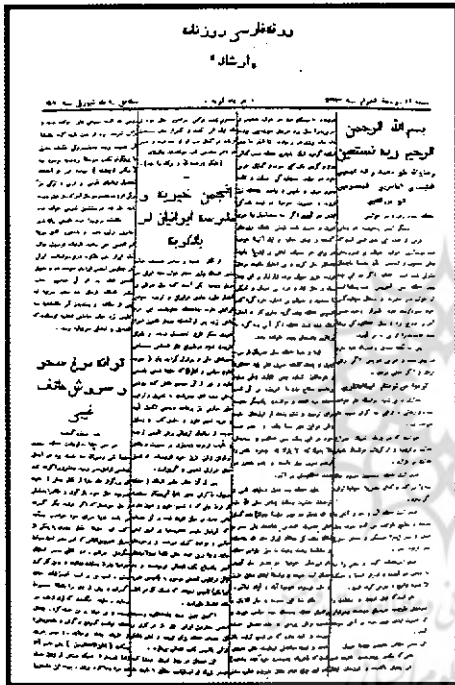
نشریه دوزبانه افغانستان که به زبان های فارسی و پشتو با مدیریت محمدجعفر قندهاری و سردبیری پاینده محمدخان فرحت در تیرماه سال ۱۲۹۹ ش آغاز به انتشار نموده و حدود دو سال نیز دوام انتشار داشته است. احتمالاً نخستین نشریه افغانی است که به صورت روزانه (روزنامه) منتشر شده است. شیوه و مطالب آن بیشتر متمرکز به اطلاع رسانی و انتشار اخبار روز بوده است تا انتشار مقالات.

امان افغان

نشریه فارسی زبان و ارگان رسمی دولت افغانستان در حکومت امان الله خان پادشاه افغانستان بود. این نشریه در فروردین بماه سال ۱۲۹۸ ش به منظور ادامه راه نشریه سراج الاخبار محمود طرزی توسط عبدالهادی داوی پریشان و به دستور شخص امان الله خان راه اندازی شد. مدیر مسئول و سردبیر آن شخص داوی یاد شده بود و شماره نخست آن به شکل مجله بود و ۱۶ داشت. خط مشی این نشریه استقلال طلبانه، آزادیخواهانه و روشنگرانه بود و اسلام خواهی و وطن دوستی در سرلوحه و روح مطالب و اخبار آن گنجانده می شد. در سرمقاله شماره اول آن به اهداف نشریه اشاره شده است که عبارتند از آشنا ساختن مردم افغانستان به علوم و فنون جدید، ترویج افکار آزادیخواهی و آزاداندیشی، اطاعت از دولت و یاری دادن آن، آشنا ساختن مردم با سیاست های جدید به طور بی طرفانه و . . . این نشریه

از روزنامه‌ها و نشریات فارسی زبان خارج از افغانستان آن روزگار مانند نشریات اختر، ثریا، چهره نما، ایران، و حبل‌المتین نیز استفاده فراوان می‌نمود. نخستین نشریه ادواری ویژه کودکان در افغانستان نیز به نام «سراج الاطفال» پس از تعطیلی سراج الاخبار، مدتی به عنوان ضمیمه این نشریه منتشر می‌گردید.

آخرین مدیر نشریه امان افغان محمد نبی جلال آبادی بود که در ضمن حوادث زمستان سال ۱۳۰۷ ش کابل و شورش بچه سقا کشته شد و این روزنامه نیز تعطیل گردید. امان افغان به مدت ۹ سال انتشار یافت.

انتقام

این جریده در سال ۱۳۲۳ هـ. ق در شهر کربلا با مدیریت لیبب الملک مدیر روزنامه مظفری بوشهر با مشی ضد انگلیسی انتشار یافته است. از نمونه‌ی نسخه‌های چاپ شده و تعداد شماره‌های آن آگاهی نداریم.

روزنامه انیس

نشریه‌ای به زبان فارسی که نخستین شماره آن در اردی بهشت سال ۱۳۰۶ ش توسط یک افغانی متولد و بزرگ شده مصر به صورت دو هفته‌نامه و در ۱۶ صفحه منتشر گردید. یک نشریه غیر دولتی بود ولی از دولت کمک‌های غیر مستقیم دریافت می‌کرد. مؤسس و مدیر آن

محمی الدین انیس بود که بعدها بر اثر پیری مسئولیت این نشریه را به «سرور جویا» واگذار نمود. انیس، بعدها تبدیل به روزنامه عصرانه گردید و خوانندگان فراوانی را پیدا کرد و گاهی مطالبی به زبان پشتو نیز به چاپ می‌رسانید. گفته‌اند که انیس یکی از پر دوام‌ترین جراید و نشریات افغانستان بوده است که گویا تا سال ۱۳۷۱ ش همراه با فراز و نشیب‌های مختلف منتشر گردیده است.

بخارای شریف

نشریه‌ای به زبان فارسی که در آسیای میانه منتشر می‌شده است. احتمالاً آغاز انتشار آن سال ۱۹۱۲ م بوده است. این نشریه بعدها ضمیمه‌ای را به زبان ترکی ازبکی و با نام «توران» منتشر نمود.

بیدار

این نشریه در اسفند ماه سال ۱۳۰۳ ش در مزار شریف افغانستان به عنوان نشریه محلی دولتی آغاز به انتشار نمود ولی نام شماره اول آن «اتحاد اسلام» بود که سه سال قبل از این تاریخ فقط یک شماره آن منتشر شده بود، اما در دوره جدید انتشار، نام آن «بیدار» انتخاب شد که با مدیریت و سردبیری عبدالعزیز خان بود. بعد از آن بیدار مدیران زیادی را به خود دید و عوض کرد مانند میرزا ثاقب، حافظ عبدالقیوم، نور محمد و...، مدت زیادی سردبیری آن را «محمدجعفر» نام برعهده داشته است.

در ایام شورش و حکومت بچه سقا در افغانستان در سال ۱۳۰۷ ش این نشریه به «رهبر اسلام» تغییر نام داد و بعد از سقوط بچه سقا دوباره با همان نام «بیدار» منتشر گردید. از آغاز تا سال ۱۳۱۵ ش فقط با زبان فارسی منتشر می شد ولی بعد از آن سال که زبان پشتو زبان اداری افغانستان اعلام شد بخش هایی از آن به زبان پشتو اختصاص یافت. بیدار وابسته به اداره معارف مزار شریف بود و دولتی محسوب می شد و به همین دلیل بعد از کودتای کمونیست ها در افغانستان و استقرار حکومت به اصطلاح «جمهوری دموکراتیک» در اختیار کامل دولت وقت قرار گرفته و با نام «روزنامه جمهوری دموکراتیک افغانستان» به صورت روزانه انتشار می یافت.

بیدار: نشریه دولتی که در مزار شریف افغانستان منتشر می شد

روزنامه تفلیسکی رودموسکی

این روزنامه که معنای نام آن در زبان روسی «اخبار تفلیس» می باشد در ذیحجه سال ۱۲۴۳ هـ. ق و ژوئن ۱۸۲۸ م و پس از چند ماه از انعقاد قرارداد ترکمانچای، در تفلیس (مرکز اداری منطقه قفقاز در آن زمان) توسط روس ها و به زبان روسی آغاز به انتشار نمود. پس از یک سال یعنی در سال ۱۳۴۴ ق یک ضمیمه به زبان فارسی نیز همراه این نشریه روسی منتشر گردید، قطع نظر از هندوستان، در داخل ایران تا آن زمان هیچ روزنامه ای منتشر نشده بود،

بنابر این می‌توان آن را نخستین نشریه و یا روزنامه فارسی در ایران و قفقاز نامید. سه سال بعد از این تاریخ این نشریه یک ضمیمه دیگری به زبان ترکی آذربایجانی نیز با نام «تاتار رودموسکی» منتشر نمود.

جریده مکتب

این نشریه ویژه دانش آموزان بوده که در سال ۱۳۰۸ ش در کابل منتشر شده است. این نشریه در مکتب (دبیرستان) امانیه کابل و با مدیریت یکی از دانش آموزان آن دبیرستان به نام «جلال الدین» تهیه و در چاپخانه انیس چاپ می‌شد. آخرین شماره آن شماره‌های ۱۴ و ۱۵ است و بعد از سراج الاطفال که ویژه کودکان بود این نخستین نشریه ادواری ویژه نوجوانان در افغانستان بوده است.

حبیب الاسلام

در حوادث زمستان ۱۳۰۷ ش کابل و شورش بچه سقا که مدیر روزنامه امان افغان کشته شد و حبیب الله کلکانی معروف به بچه سقا حکومت را در دست گرفته، مطبوعات افغانستان دچار تنگناهای زیادی گردیده و بعضاً تعطیل شدند، امان افغان نیز تعطیل گردید و به جای آن حبیب الاسلام با مدیریت محی الدین انیس منتشر شد. پس از چند شماره وی نیز جای خود را به سید محمد حسین داد و بعدها برهان الدین کشکی به مدیریت این نشریه رسید. حبیب الاسلام در حکومت بچه سقا ارگان حکومت وی بود و از نادر نشریه‌هایی بود که اجازه انتشار داشت و لذا به دنبال سقوط حکومت بچه سقا عملاً این نشریه نیز تعطیل گردید.

حقایق

به صورت ماهانه در سال ۱۳۲۵ هـ. ق با مدیریت مسئول علی محمد اویسی (نایب کنسول ایران) در شهر باکو منتشر شده است. مجله حقایق جمعاً در ۸ شماره انتشار یافته است. در شماره ۸۸ مجله یاد، محتوای این نشریه به تفصیل تجزیه و تحلیل شده است.

حقیقت

نشریه دوزبانه ای بود که در مردادماه سال ۱۳۰۳ ش با مدیریت برهان الدین کشکی در کابل آغاز به انتشار نمود. انتشار این جریده همزمان با شورش ملای لنگ و جنگ منگل در افغانستان بود و به همین خاطر بود که مردم را به همبستگی ملی و پیروی از دین اسلام فرامی‌خواند. آخرین

شماره آن در تاریخ ۱۷ تیرماه ۱۳۰۴ ش با نام «وداعیه حقیقت» به چاپ رسیده است و جمعاً ۱۴۰ شماره از آن به صورت یک روز در میان منتشر گردیده است.

دُرّة النجف

دومین مجله فارسی نجف در عصر انقلاب مشروطیت ایران است که پس از تعطیل شدن مجله «الغری» در سال ۱۳۲۸ هـ. ق منتشر گردید. صاحب امتیاز آن «حاجی شیخ حسین اصفهانی مدیر قرائت خانه» و مدیر مسئول آن «حاجی محمدبن حاجی حسین» است که اسامی شان روی و پشت جلد جزو ششم از سال اول نقش بسته است. حامی و برنامہ ریز اصلی و غیر مستقیم آن فرزند آیت الله آخوند ملا محمد کاظم خراسانی «آقامیرزا مهدی آیت الله زاده» است.

ظاهراً سردبیری آن را نیز «آقا محمد محلاتی» بر عهده داشته است. روی جلد مجله که به قطع خستی می باشد نوشته شده است: «مجله ای است ادبی و سیاسی از منافع و معارف بحث می کند. هر ماه یک جزء طبع و توزیع می شود. محل اداره: قرائت خانه مبارکه.

عنوان مکاتبات نجف اشرف، قرائت خانه، اداره دُرّة النجف و»

فهرست مندرجات شماره ششم از سال اول آن که رؤیت شد به قرار ذیل است:

فهرست مندرجات:

— اهم وظایف مسلمانان

— تعدّیات اجانب در مملکت ایران

— سهل انگاری کابینه وزراء

— اشغال قوه روحانیه به اوضاع داخله

— الأئمة فی الدین و استقلال المسلمین

— پیشنهاد هیأت کارگران کردستان

— دسایس خارجه در استقلال ایران

— جواب از انکار قصاص

— ملحق به جواب مکتوب از بخارا

— تنبیه درة النجف به مصادر امور

— سیاست و حکومت کرمانشاه

— اهمیت طبیعی و سیاسی عربستان

— تبریک

—بقیه اصلاح ادبی».

البته مقاله بلند دیگری با عنوان «الاسلام و المدینه» یعنی اسلام و شهر یا اسلام و تمدن به زبان فارسی دارد که در فهرست نیامده است.
همچنین صفحات آن به صورت مسلسل ادامه صفحات شماره‌های قبل است.

رهبر دانش

نشریه ای به زبان فارسی بوده که توسط شخصی به نام «علیزاده» در تاجیکستان منتشر می‌شده است. وی از یک خانواده شیعه ولی شخصاً کمونیست بوده است.

سالنامه کابل

این سالنامه که در افغانستان منتشر می‌شده راجع به مسائل داخلی آن کشور و سراسر جهان اخبار و گزارش‌های مصور داشته است و مجموع شماره‌های آن ۵۵ مجلد است.
شروع این سالنامه در سال ۱۳۱۱ ش و آخرین شماره اش در سال ۱۳۸۳ ش منتشر شده است.

ستاره افغان

نشریه هفتگی بود که در جبل السراج کوهستان در افغانستان منتشر می‌شد.
آغاز به انتشار آن در آذرماه ۱۲۹۹ ش با

این سالنامه در سال ۱۳۱۱ ش و آخرین شماره اش در سال ۱۳۸۳ ش منتشر شده است.

مجموع شماره‌های آن ۵۵ مجلد است.

شروع این سالنامه در سال ۱۳۱۱ ش و آخرین شماره اش در سال ۱۳۸۳ ش منتشر شده است.

آغاز به انتشار آن در آذرماه ۱۲۹۹ ش با

مدیریت میر غلام محمد حسینی (غبار) بود و در چاپخانه‌های جبل السراج و چاریکار چاپ می‌شد.

زبان فارسی نزدیک به محاوره مردم کوهستان داشت. این نشریه برای تشجیع مردمان کوهستان و عشایر افغانی جهت مخالفت و مبارزه با استعمار انگلستان به دستور امان الله خان پادشاه وقت افغانستان منتشر می‌شد، ولی این نشریه در اواخر علاوه بر مواضع ضد استعماری به مواضع انتقادی از دولت و وضعیت داخلی نیز دست یافت و به همین دلیل دچار توقیف گردید. عمر این نشریه کمتر از دو سال بود.

طلوع افغان :
مجله هفتگی
که به زبان
فارسی و پشتو
در قندهار
منتشر می‌شد

سراج الاخبار

نشریه ای مهم به زبان فارسی که در زمان فرمانروایی امیر حبیب الله خان بر افغانستان (۱۳۱۹ تا ۱۳۳۷ هـ. ق) در کابل منتشر می گردید. شماره نخست آن در دی ماه ۱۳۸۴ ش (ذیقعد ۱۳۲۳ ق) با مدیریت مولوی عبدالرئوف قندهاری (خاکی) از مدرسان مدرسه شاهی افغانستان در ۳۶ صفحه شامل مقالات تحلیلی، گزارش و اخبار منتشر گردید ولیکن بلافاصله انتشار آن متوقف شد. عنوان این شماره «سراج الاخبار افغانستان» بود.

پس از شش سال توقف مجدداً در آبان ماه ۱۲۹۰ ش با تلاش محمود طرزی (پدر روزنامه نگاری افغانستان) با مدیریت و سر محرری (سر دبیری) خود طرزی و مشارکت جدی گروهی از شاعران و دانشمندان روشن اندیش افغانی راه اندازی گردید و با نام «سراج الاخبار» منتشر شد که البته پس از شش شماره نام آن به «سراج الاخبار افغانیه» مبدل شد.

این نشریه که پیشآهنگ اصلاح طلبی و نوگرایی در افغانستان محسوب می شود در برخی از کشورهای مجاور مانند خانات ترکستان (تحت سلطه روس) و شبه قاره هند (تحت استعمار انگلیس) نیز تأثیر فراوان داشت و ورود آن به خاک هند با ممانعت و ناراحتی شدید انگلیسی ها مواجه بود. این نشریه در استقلال افغانستان از سلطه انگلیسی ها مؤثر بود. آخرین شماره روزنامه سراج الاخبار در

ملاتصرالدین :
مجله طنز
سیاسی و
اجتماعی که به
زبان ترکی و به
مدیریت جلیل
محمد قلی زاده
در تفلیس ،
تبریز و باکو
منتشر می شد

تاریخ آذرماه ۱۲۹۷ ش منتشر گردید. ظاهراً توقف انتشار آن از طرف خود محمود طرزی بود که گمان می کرد تا همان جا به اهداف استقلال طلبانه خود رسیده است.

سراج اطفال

نخستین نشریه ادواری ویژه کودکان در افغانستان که ۱۵ روز یک بار و به زبان فارسی انتشار یافته است. نشریه سراج اطفال به عنوان ضمیمه روزنامه سراج الاخبار (با مدیریت محمود طرزی) منتشر می شد. در تاریخ پانزدهم میزان ۱۲۹۷ هـ. ش به پیوست نخستین شماره از سال هشتم

سراج الاخبار، نخستین شماره اطفال نیز در کابل انتشار یافت. پس از انتشار هشتمین شماره از سال هشتم سراج الاخبار این روزنامه به دلیل منصوب شدن محمود طرزی به وزارت امور خارجه افغانستان توسط امان الله خان، تعطیل شد. و طبعاً سراج اطفال نیز تعطیل گردید، یعنی در سال ۱۳۰۸ ش. بعدها که روزنامه «امان افغان» به جای سراج الاخبار منتشر شد، سراج اطفال نیز ۱۶ شماره به پیوست آن انتشار یافت. تا آنجا که معلوم است سراج اطفال نخستین نشریه ویژه کودکان در زبان فارسی است و در میان مطبوعات ایران نشریه ویژه کودکان که قبل از سراج اطفال منتشر شده باشد سراغ نداریم.

سرق روس

این نشریه توسط شخصی به نام محمدشاه تختی در فاصله سال‌های اول ماه محرم ۱۳۲۱ ق تا اواخر سال ۱۳۲۲ ق ابتدا در تلفیس و سپس در باکو منتشر شده است. این روزنامه به صورت «یومیه» بوده و از صنعت حرفه‌ای روزنامه نگاری برخوردار بوده است. چنان که سیدحسن تقی زاده بعد از دیدار از دفتر آن روزنامه، آن را به عنوان نخستین روزنامه یومیه مشرق زمین و مسلمانان و بویژه در ایران و قفقاز معرفی نموده است که به نظر او مانند روزنامه‌های اروپایی بوده است.

شمس النهار

نخستین نشریه ادواری و یا به اصطلاح روزنامه در افغانستان است که به زبان فارسی منتشر می‌شده. انتشار نخستین شماره آن در سال ۱۲۹۰ هـ. ق انجام گرفته است. نام مدیر و سردبیر آن دانسته نیست، چون نوشته نمی‌شده است، از عبدالقادر پیشاوری نام برده اند که منشی و مشاور نظامی امیر وقت افغانستان «امیر شیرعلی خان» بوده است. این نشریه که ابتدا به صورت هفتگی و سپس دو هفته‌نامه و در اواخر به صورت ماهنامه منتشر می‌شده است عملاً به اهتمام و مباشرت شخصی به نام «میرزا عبدالعلی» منتشر می‌شده که در برخی از شماره‌های شمس النهار نامش به عنوان «مهتم» درج شده است.

شمس النهار نخستین منبع آشنایی افغان‌ها با دنیای جدید غرب و پدیده ترجمه می‌باشد و خط منشی بیگانه ستیزانه و حامی دولت وقت را در پیش گرفته بوده است. این مجله تا سال ۱۲۹۵ ق که مصادف با جنگ دوم افغانستان و انگلستان است انتشار یافته، ولی بعد از آن متوقف گردیده است.

گفته می‌شود انتشار آن به دستور امیر شیرعلی خان نتیجه مشورت دهی سید جمال الدین اسدآبادی به اوست که زمانی که با وی (در دوره اول حکومتش) همراه وی بوده پیشنهاد راه اندازی یک نشریه

را داده و فواید آن را یادآور شده بود.

طلوع افغان

روزنامه طلوع افغان به صورت هفتگی به زبان‌های فارسی و پشتو در قندهار منتشر می‌شد و بالنسبه دوام و استمرار خوبی داشته است. آغاز انتشار آن ۱۵ مهر (میزان) سال ۱۳۰۰ ش در دو صفحه با مدیریت موسوی صالح هوتک مدیر اداره معارف قندهار بود. ناظر چاپ آن نیز عبدالعزیز الکوزایی بود. از شماره ۳۷ به بعد یعنی از فروردین ۱۳۰۱ ش (یعنی سال هفتم) این مسئولیت را بر عهده داشت. از این تاریخ معاون وی به نام «خواجه محمد» مدیر نشریه گردید. مدتی نیز شخصی به نام «سیدحسین» که خطاط نشریه بود مدیریت آن را به طور موقت بر عهده گرفت. در سال ۱۳۰۹ ش عبدالعزیز نماینده مردم قندهار در مجلس شورای ملی گردید و از آن تاریخ عبدالحمّی حبیبی مدیر روزنامه طلوع افغان شد. و تا سال ۱۳۱۹ ش مدیر بود. عبدالحمّی حبیبی در سال ۱۳۱۱ ش بخش فارسی آن را حذف کرده و همه مطالب آن را به زبان پشتو منتشر نمود. در یکی از ادوار مدت کوتاهی نیز عبدالعلی متنغنی مدیر طلوع افغان بوده است. در فاصله سال‌های ۱۳۰۸ - ۱۳۰۷ ش که مصادف با تسلط بچه سقه بر افغانستان بود این روزنامه نام خود را به «مؤالاسلام» تغییر داد و پس از سپری شدن آن دوره مجدداً با نام طلوع افغان منتشر گردید. روزنامه‌های جبل‌المتین هند و خلافت لندن از جمله منابع این نشریه بوده است. از جمله مطالب آن چاپ «نظام نامه تشکیلات اساسی کشور» افغانستان بود که دو سال به طول انجامید. لازم به یادآوری است که اندازه و قطع طلوع افغان در ادوار مختلف متفاوت بوده است.

مجله کشکول

این نشریه در منطقه قفقاز و ابتدا صرفاً به زبان ترکی آذری منتشر می‌شده است و در میان سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۸ هـ. ق از این نشریه تعداد ۱۲۰ شماره منتشر شده است.

این نشریه به تدریج در شماره‌های بعدی دوره آخر از زبان فارسی نیز استفاده نموده و مطالبی را با این زبان چاپ کرده است.

بنابراین، می‌توان آن را نشریه‌ای دو زبانه به شمار آورد. و شماره‌های بعدی آن بنا به درخواست‌های مردمی کاملاً تبدیل به فارسی گردیده است.

در شماره ۳۲ آن که در سوم ماه رجب ۱۳۰۳ هـ. ق چاپ شده، خبر انتشار کشکول به زبان فارسی نیز داده شده است. (هرچند که نگارنده نسخه‌ای از آن شماره‌های فارسی را تاکنون رؤیت

نکرده است) به هر حال مطلب شماره یاد شده طبق نقل چنین است:

«به موجب تحریرات و مراسلات مخصوص که از اطراف مشترکین کرام به اداره رسیده و می‌رسد، چون جمعی از هم ملت و هم وطنان با ذوق خود را مایل به آن دیدیم که مندرجات روزنامه کشکول در زبان فارسی طبع و نشر شود، به نگارش آن به زبان فارسی شروع می‌شود».

ضمناً، جلال انسی زاده گرداننده این نشریه در آن زمان از طرف دولت ایران نشان درجه پنجم دریافت نموده است که خود نشانه پیوستگی این نشریه به ایران و فرهنگ ایرانی است.

نشریه کشکول از شماره ۳۲ (سوم رجب ۱۳۰۳ ق) تا شماره ۳۶ (پنجم رمضان ۱۳۰۳ ق) کلاً به فارسی منتشر شد و بخش ترکی نداشت.

مجموعه ماورای بحر خزر

این نشریه به زبان فارسی و با مدیریت فیروف روسی در سال ۱۳۲۳ هـ. ق در شهر عشق آباد بنیان گذاری شد و به صورت هفتگی به چاپ می‌رسید. طبق رؤیت رایینو شماره ۴/۴۰ آن به تاریخ ۱۴ ذیقعه سال ۱۳۲۷ ق می‌باشد. این روزنامه در واقع ارگان سیاست روسیه تزاری در ایران بود و در جنگ روس و ژاپن به منظور انجام تبلیغات دیپلماتیک و تحت تأثیر قرار دادن ایرانیان و همه فارسی زبان‌ها به وسیله کنسولگری روسیه در ایران انتشار می‌یافت. ما نسخه‌ای از آن را ندیده ایم.

مجله نوروز

احتمالاً در سال ۱۳۲۵ هـ. ق در باکو به زبان فارسی منتشر شده است. اطلاعات بیشتر به دست نیامد.

مظهر

این روزنامه در سال ۱۳۲۷ هـ. ق در شهر تفلیس انتشار یافت. قسمتی از این روزنامه به ترکی

نمونه‌ای از طرح‌های ملا نصرالدین

و قسمت دیگر به فارسی و روسی نوشته شده است. در شماره ای از این روزنامه صاحب امتیاز و مدیر مسئول آن «کمال» معرفی شده و نشریه را ادبی، سیاسی، اقتصادی و وظیفه آن را خدمت به وطن ذکر نموده است.

معرف معارف

ماهنامه کمک آموزشی برای دانش آموزان به زبان فارسی که در افغانستان دوره حکومت امان الله خان توسط وزارت معارف در قطع جیبی در کابل منتشر می شد. مدیر مسئول این مجله محمد حسین خان و حروف آن با چاپ سربی بود.

این مجله در شهریور (سنبله) سال ۱۲۹۸ ش با کاغذ سفید و مرغوب و همراه با چاپ عکس روی کاغذ جلا دار در روی و پشت مجله همراه با نام نویسندگان و فهرست عناوین مقالات منتشر شد و انتشار آن تا سال ۱۳۰۱ ش ادامه داشت که در این سال تعطیل شد و وزارت معارف دو سال بعد از آن مجله آینه عرفان را منتشر نمود. بهای یک شماره آن یک قران و بهای اشتراک سه ماهه آن دو و نیم روپیه اعلام شده بود.

تعداد صفحات شماره های نخست آن ۴۸ صفحه بود که بعدها به ۶۰ صفحه رسید.

مفهمه (چین)	
کتابخانه از احداث آن شروع شد و بعد از آن در سال ۱۳۰۱ ش با کاغذ سفید و مرغوب و همراه با چاپ عکس روی کاغذ جلا دار در روی و پشت مجله همراه با نام نویسندگان و فهرست عناوین مقالات منتشر شد و انتشار آن تا سال ۱۳۰۱ ش ادامه داشت که در این سال تعطیل شد و وزارت معارف دو سال بعد از آن مجله آینه عرفان را منتشر نمود. بهای یک شماره آن یک قران و بهای اشتراک سه ماهه آن دو و نیم روپیه اعلام شده بود.	تعداد صفحات شماره های نخست آن ۴۸ صفحه بود که بعدها به ۶۰ صفحه رسید.

نجف

نشریه نجف و یا به طور دقیق تر «نامه مبارکه نجف» یک هفته نامه فارسی بود که در قطع روزنامه در شهر نجف اشرف عراق انتشار می یافت. مدیر آن سید مسلم زاون زاده بود که با همکاری محمد بن حاجی خیس و حسین تهرانی آن را منتشر می نمود. به قول ه. ل. رابینو «روزنامه ای بود بی طرف» شماره اول آن در سال ۱۳۲۸ هـ. ق منتشر شد و تا سال ۱۳۲۹ ق ادامه داشت.

نسیم سحر

یک هفته نامه ادبی به زبان فارسی و غیر وابسته به دولت که نخستین شماره آن در بهمن ماه

سال ۱۳۰۶ ش در کابل منتشر شده است. مدیر مسئول و سردبیر آن احمد راتب بود و ادیبان و شعرای افغانستان با آن همکاری جدی داشته اند. کم و بیش منتقد حکومت وقت بوده و پیشرفت‌های اروپائیان را برجسته می‌نموده است. این نشریه موجب شناخته شدن برخی از شاعران ناشناخته افغانی گردید. به خاطر مواضع انتقادی خود در اردی بهشت سال سال ۱۳۰۷ ش توقیف شد.

شپوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

وآدابیه من جانب الطور الایمن

سال اول

مجله

جزو ششم

الذکر الابرار

الواد الاذنی فی السنة المبارکة

قال انبیا نودی من طاب

مجله ایست دینی ادبی سیاسی از منافع عامه و معارف بخت میکند
 هر ماه یکجزء طبع و توزیع میشود
 محل اداره قرائتخانه مبارکه
 عنوان مکاتبات نجف اشرف (قرائتخانه اداره درة النجف)
 وجه اشتراک نجف اشرف ۶ بشاک سایر اشک ۸ بشاک
 قیمت در همه جا سلطفا گرفته میشود
 اداره در حاکم و اصلاح نواح و مکاتب مجاز و مختار خواهد بود
 و صریح بوجه استراحتکبه بدون مهر اداره مردود
 صاحب امتیاز و نشر دهنده حاجی شیخ حسین اصفهانی مدیر قرائتخانه

مدتی نظری اطلاعاتی بر ما برادر کند که این همه توالی غلطی که بر کردن ملت ایران زایر اید نمودی از کجا و چو بیاز و شاید هم که فی الجمله عرق نوع پرستی او حرکت کرده بر ما قدری بیازد

غش از اینکه منابع اقدامات واحسانات خداستندانه ملت در حفظ حقوق ملی و حراست حدود دینی و وطنی خود خارج از مذهب بوده و نخواهد بود (قوم منته) (قوم مجریه) (قوم قضایه) و ما بنحو اجمال ظهورات بیه که در تحت مراقبت و نظارت ابن قوی سه کانه از تاویج بیست و هفتم خ ۲ سنه ۱۳۲۷ الی کنون که چهارده ماه تمام است تمداد کرده و برض همگی پیرمانیم پس از ان انصاف طلبد که ایات نتیجه این گونه ظمورات ترناب همین توالی مبروضه است یاخیر

پس از فتح طهر از نو تشکیل مجلس عالی و تمیز نیابت سلطنت و کابینه وزراء بریاست سپهدار اعظم تا زمان انعقاد داوالشوری در خمره ذی القعدة سنه ۱۳۲۷ بپرزورشته مجاهد بازی و عند کتبه های جدیده باضانات مختلفه از قبیل (کبته جک) (کبته ستار) (کبته جهانگیر) (کبته شریف زاده) (کبته عباس) (کبته سری مرکزی) (شبهه اصلا حیون عامیون ایران) (شبهه اشتر اکون) (شبهه افلا یون)

تـ اخطار تـ

خطرات قانون کرام و مشیر کین عظام را مسبق می‌دارد بجه (دوره پنجم) تاکنون بر حسب قانون نمیتوانست تعرض با امور سیاسی و وقایع مهمه نماید ولی بواسطه تقدیم مدرسه اول قانونی متعرض سیاسیات و تکارش و وقوع اخبار مهمه خارج و داخله بمالك اعلامیه خاصه ایران خواهد شد و در تعلقات مربوطیت اشخاص واقعه تکار در اداره کابینت

اعلان

(از عموم مشترکین عظام استدعا شود)
از جز اول (الفری) و یک جزو آخر بلا عنوان مطبوع در هجدهم
صفر سنه ۱۳۲۸ تا جزو پنجم (دره لاجف) و بهداران بهر یک از
صاحبان اشتراک رسیده از وکیل ما در محل خود باراناً از اداره مطبوعه بابت
و حتی الامکان عنوان خصوصاً در مکاتیب مانی و بهمان عنوان بفرستاده
اداره مجله دره لاجف) اکتفا نمایند

مدیر مسئول حاجی محمد بن حاجی حسین

(بجه اشرف) در مطبعه حبل المین طبع گردید